

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 330:378:4

Антонова О.М., старший викладач
кафедри фінансів, обліку та фундаментальних економічних дисциплін
Національна академія управління

СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЗАКЛАДІВ СФЕРИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Антонова О.М. Стратегія забезпечення економічної безпеки закладів сфери вищої освіти. У статті розглянуто стратегію забезпечення економічної безпеки закладів сфери вищої освіти, структуру основних функціональних складників економічної безпеки закладів сфери вищої освіти, показники, за допомогою яких можна оцінити економічну безпеку. Аналіз та оцінювання рівнів складників економічної безпеки закладів сфери вищої освіти є основою для розроблення комплексу заходів щодо протидії загрозам та підвищення рівня економічної безпеки ВНЗ. У сукупності всі складники економічної безпеки ВНЗ взаємопов'язані й є основою національної програми антикризового господарювання. Реалізація цієї національної програми є запорукою ефективної економічної безпеки будь-якого суб'єкта господарювання.

Ключові слова: стратегія, економічна безпека, сфера вищої освіти, фінансовий, кадровий, інтелектуальний, силовий, інформаційний, політико-правовий складники, внутрішні та зовнішні загрози.

Антонова Е.М. Стратегия обеспечения экономической безопасности учреждений сферы высшего образования. В статье рассмотрены стратегия обеспечения экономической безопасности учреждений сферы высшего образования, структура основных функциональных составляющих экономической безопасности учреждений высшего образования, показатели, с помощью которых можно оценить экономическую безопасность. Анализ и оценка уровней составляющих экономической безопасности учреждений сферы высшего образования являются основой для разработки комплекса мер для противодействия угрозам и повышения уровня экономической безопасности вуза. В совокупности все составляющие экономической безопасности вуза взаимосвязаны и являются основой национальной программы антикризисного управления. Реализация этой национальной программы является залогом эффективной экономической безопасности любого учреждения сферы высшего образования.

Ключевые слова: стратегия, экономическая безопасность, сфера высшего образования, финансовая, кадровая, интеллектуальная, силовая, информационная, политико-правовая составляющая, внутренние и внешние угрозы.

Antonova O.M. The strategy of economic security sphere of higher education institutions. The article considers the strategy of ensuring the economic security of institutions of higher education, the structure of the main functional components of economic security of higher education institutions, indicators by which it is possible to assess economic security. The analysis and assessment of the levels of economic security components of institutions of higher education is the basis for developing a set of measures to counter threats and improve the level of economic security of the university. Together, all components of the economic security of the university are interrelated and are the basis of the national program of anti-crisis management. The implementation of this national program is the key to the effective economic security of any enterprise.

Key words: strategy, economic security, the sphere of higher education, financial, personnel, intellectual, power, information, political and legal component, internal and external threats.

Постановка проблеми. Економічна, організаційна і політична системи суспільства безпосередньо залежать від його господарської діяльності. Економічна безпека незалежно від суб'єктів господарювання має багатоаспектне тлумачення. На будь-якому рівні ієрархії виробничо-господарської діяльності можуть виникати ситуації, які безпосередньо

впливають на стан виробництва, часто незалежно від самого товаровиробника.

Поняття економічної безпеки закладів сфери вищої освіти можна розглядати з декількох позицій. Із позиції різних агентів ринку, що взаємодіють із ВНЗ (споживачів, суміжників, податкових, кредитних органів і т. д.), оцінка повинна дати відповідь

на питання, наскільки надійний ВНЗ як партнер в економічних відносинах і чи доцільно продовжувати ці відносини. У цьому разі можна визначити, що економічна безпека закладів сфери вищої освіти є комплексним віддзеркаленням ступеня надійності ВНЗ як партнера у виробничих, фінансових, комерційних та інших економічних відносинах за певний проміжок часу [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Істотний внесок у розуміння проблеми економічної безпеки зробили такі вчені, як: Алексеєнко В., Батурін Ю., Барсуков В., Василець В., Гавриш В., Голованов В., Горячев В., Грунін О., Гусєв В., Демін В., Жаліло Я., Капустін Н., Коваленко К., Козаченко А., Кузін Б., Лоханова Н., Ляшенко А., Мунтіян В., Олейніков А., Полянський А., Пономарьов В., Раздіна Є., Раєвський Г., Сокольський Б., Ярочкін В.

Виклад основних результатів. Із позиції самого ВНЗ оцінка економічної безпеки полягає у визначенні рівня захищеності його потенціалу (виробничо-технічного, фінансового, соціального) і тенденцій його зміни. При цьому під економічною

безпекою ВНЗ слід розуміти захищеність його потенціалу (виробничого, організаційно-технічного, фінансово-економічного, соціального) від негативної дії зовнішніх і внутрішніх чинників, прямих або непрямих економічних загроз, а також здатність суб'єкта до відтворення [2].

Рівень економічної безпеки ВНЗ залежить від того, наскільки ефективно його керівництво і фахівці будуть здатні уникнути можливих загроз і ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовища [3].

Структура основних функціональних складників економічної безпеки ВНЗ показана на рис. 1.

Основні функціональні складники поняття економічної безпеки ВНЗ такі:

1. *Фінансовий складник* – досягнення найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів.
2. *Інтелектуальний і кадровий складник* – розвиток інтелектуального потенціалу ВНЗ, ефективне управління персоналом.
3. *Техніко-технологічний складник* – рівень застосування технологій, що відповідають сучас-

Рис. 1. Основні функціональні складники економічної безпеки закладів сфери вищої освіти

Джерело: побудовано автором за даними [5]

ним світовим аналогам щодо оптимізації витрат ресурсів.

4. *Політико-правовий складник* – правове забезпечення діяльності ВНЗ і дотримання чинного законодавства.

5. *Інформаційний складник* – інформаційно-аналітичне забезпечення усієї діяльності ВНЗ.

6. *Екологічний складник* – мінімізація забруднення довкілля.

7. *Силовий складник* – забезпечення фізичної безпеки працівників (керівників) ВНЗ і збереження його майна.

Розробляючи стратегію розвитку того чи іншого закладу сфери вищої освіти, передусім розробляють та обґрунтовують прогноз ринкової ситуації на передбачуваний період. Від багатоаспектних зовнішніх і внутрішніх факторів, їх впливу, зокрема характеристики і структури потреб ринку і прогнозованих можливостей їх вирішення, у виборі форм і шляхів їх вирішення великою мірою залежатиме економічна безпека різномірних суб'єктів господарювання як ВНЗ, так і народного господарства у цілому. Рівень економічної безпеки закладів сфери вищої освіти також залежить від ефективності керівництва, гнучкого управління, вибору самої системи управління та кваліфікації спеціалістів.

Обґрунтування стратегії забезпечення належної економічної безпеки закладів сфери вищої освіти базується на проведенні системного аналізу його виробничої діяльності за відповідний період та плануванні системи заходів, які б у прогнозованому періоді гарантували стабільність роботи ВНЗ та перспективу його розвитку.

Чинники, що формують відповідний рівень економічної безпеки закладів сфери вищої освіти, різноманітні і в кожній галузі виробництва мають свою специфіку. Однак є загальні типові чинники, які впливають на належний рівень економічної безпеки ВНЗ незалежно від форм власності й галузі виробництва. Охарактеризуємо їх.

1. *Безпосередні чинники виробництва* – це основні чинники, що безпосередньо забезпечують діяльність виробництва. Сюди зараховують: безпосереднє розміщення ВНЗ (територія); наявність трудових ресурсів, їх освітньо-кваліфікаційний рівень; наявну інфраструктуру, можливий обсяг її використання; соціально-економічну інфраструктуру і рівень забезпечення населення.

2. *Стабільний попит на продукцію* – чинник, який відіграє також важливу роль у рівномірному розвитку закладів сфери вищої освіти. Він охоплює: рівень конкурентоспроможності продукції, що виробляється; якісно-гарантійні показники; обґрунтовані прогнози на стабільність ринку щодо певного виду освітньої продукції; державне та регіональне замовлення на виготовлену освітньої продукцію.

3. *Надійний захист комерційної таємниці*. Держава повинна гарантувати таємницю про науково-

технічні досягнення, розроблення нових технологій, інтелектуальну власність, «ноу-хау», у тому числі й комерційні таємниці.

4. *Компетентність керівництва ВНЗ*. Найважливіші чинники, які можуть найбільш активно впливати на належний рівень економічної безпеки ВНЗ, – високий професіоналізм керівництва і команди його менеджерів (висококваліфіковані кадри; система підготовки і форми навчання кадрів; створення для кадрів відповідних виробничих і соціально-економічних умов).

Є ще й інші чинники економічної безпеки ВНЗ, які не пов'язані з безпосередньою діяльністю, але чинять суттєвий вплив на його стан. Вони пов'язані з поведінкою окремих людей, їх мораллю, духовністю (розкрадання, шахрайство, обдурювання, убивство тощо).

Перераховані вище чинники потрібно реалізовувати відповідно до чинного законодавства, спрямовувати їх на реалізацію виробничої стратегії, досягнення належного рівня економічної безпеки кожного суб'єкта господарювання.

Виходячи з виробничої програми діяльності ВНЗ, напрямів стратегічного його розвитку, важливості забезпечення споживача своєю продукцією, кожний заклад сфери вищої освіти розробляє власну довгострокову стратегію формування високого рівня економічної безпеки. За основу такої програмної довгострокової стратегії беруться основні чинники, що формують належний рівень економічної безпеки ВНЗ. До них можуть включатися окремі чинники, які мають конкретне і безпосереднє значення тільки для певного господарюючого суб'єкта. Така довгострокова стратегія економічної безпеки ВНЗ має включати певні додаткові параметри, які гарантують як внутрішню, так і зовнішню економічну безпеку. До них слід зарахувати такі: надійне електропостачання. Як правило, щоб гарантувати надійну роботу ВНЗ, необхідно мати два джерела електропостачання. Також має бути передбачене власне резервне джерело електропостачання (дизель-електростанція); резервне теплопаропостачання, якщо ВНЗ підключене до районної теплоцентралі; платоспроможність споживачів продукції ВНЗ, який повинен володіти ситуацією; надійність транспортних засобів; передбачені заходи з охорони ресурсів і матеріальних цінностей, складських приміщень, організована охорона всього ВНЗ. Для цього мають бути створені відповідні засоби як внутрішньої, так і зовнішньої інформації і сигналізації.

У програму можуть включатися й інші заходи залежно від специфіки діяльності суб'єкта господарювання.

Розроблена власна довгострокова програма стратегії формування високого рівня економічної безпеки ВНЗ після відповідного обговорення і погодження затверджується керівником закладу й є обов'язковою для всіх працівників, яких вона стосується. Глибоко

продумана стратегічна програма сприяє стабільній роботі ВНЗ і гарантує високий рівень його економічної безпеки.

Така довгострокова програма має підтримуватися відповідними матеріальними і фінансовими ресурсами. Як правило, контроль над її виконанням здійснює один із заступників керівника ВНЗ або планово-фінансовий відділ.

У масштабі держави, як показала життєва практика, необхідна об'єктивно обґрунтована національна програма антикризового господарювання як важливий складник економічної безпеки вітчизняних ВНЗ. Вона має базуватися на функціональних складниках економічної безпеки ВНЗ.

Про види складників системи економічної безпеки ВНЗ йшлося вище, але ми розглянемо їх детальніше.

1. *Фінансовий складник* вважається провідним і вирішальним, оскільки фінанси за ринкових умов господарювання є двигуном будь-якої економічної системи. До фінансового складника економічної безпеки входять елементи, за якими оцінюється стан загрози (рис. 2).

Важливими передумовами забезпечення фінансового складника економічної безпеки є планування (включаючи і бюджетне) комплексу заходів та оперативна реалізація запланованих дій у процесі здійснення тим чи іншим суб'єктом господарювання фінансово-економічної діяльності.

Показники, за допомогою яких можна оцінити фінансово-економічний стан (безпеку) ВНЗ, наведено на рис. 3.

2. *Інтелектуальний і кадровий складник* визначає передусім інтелектуальний та професійний склад кадрів. Програма інтелектуального та кадрового складників економічної безпеки має охоплювати як взаємопов'язані, так і самостійні напрями діяльності того чи іншого суб'єкта господарювання. На початковій стадії цього складника має здійснюватися оцінювання загроз негативних дій і можливої шкоди від таких дій. У програмі має бути визначений можливий негативний вплив антикризових факторів за наявності працівників чи структурних підрозділів, які не здатні приносити максимальну користь ВНЗ. Національна програма антикризового господарювання має бути спрямована на охорону належного рівня безпеки й охоплювати організацію системи підбору, найму, навчання й мотивації праці необхідних працівників, включаючи матеріальні та моральні стимули, престижність професії, свободу творчості, забезпечення соціальними благами.

3. *Техніко-технологічний складник*. На першому етапі її реалізації здійснюється аналіз ринку технологій стосовно виробництва продукції аналогічного профілю; аналіз інформації щодо особливостей процесів, які виготовляють аналогічну продукцію; аналіз науково-технічної інформації щодо нових розробок у певній галузі, а також технологій, спроможних

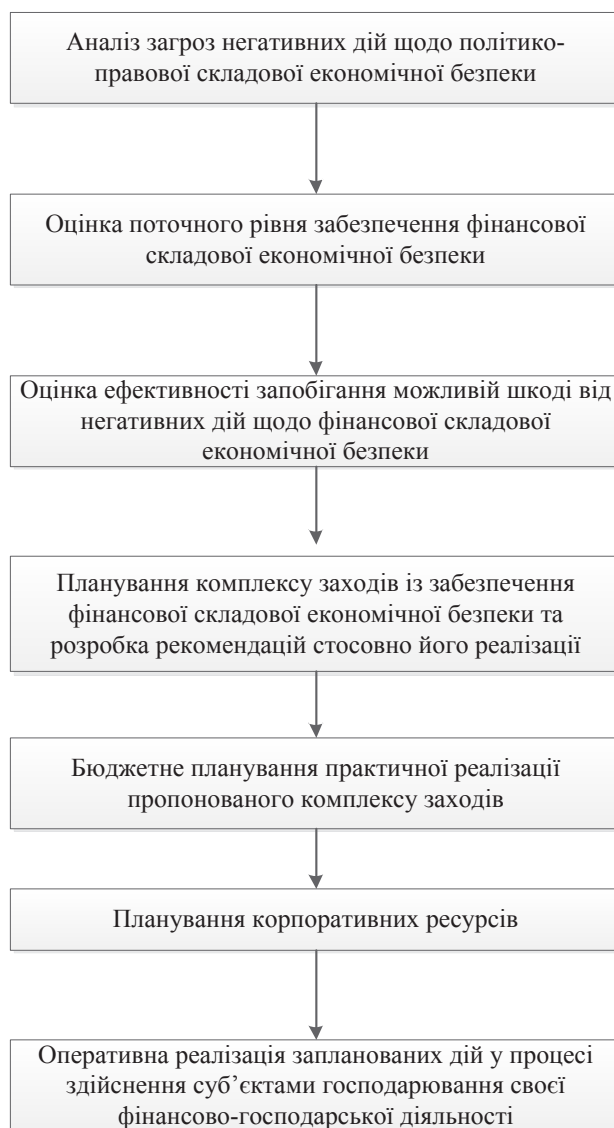

Рис. 2. Типова схема забезпечення фінансового складника економічної безпеки закладів сфери вищої освіти [5]

здійснити інтервенцію на галузевий технологічний ринок. На другому етапі здійснюється аналіз конкретних технологічних процесів і пошук внутрішніх резервів поліпшення використовуваних технологій (рис. 4).

Третій етап – аналіз ринків за профілем продукції, та ринків товарів-замінників (оцінка перспектив розвитку ринків продукції ВНЗ; прогнозування можливої специфіки необхідних процесів для випуску конкурентоспроможної продукції). Четвертий етап – розроблення стратегії розвитку ВНЗ; форми фінансування власних розробок або придбання патентів і необхідного устаткування на ринку; розроблення плану розвитку ВНЗ (альтернативний варіант, строк і обсяги фінансування, відповідальні виконавці). П'ятий етап – реалізація програми розвитку ВНЗ у процесі здійснення виробничо-господарської програми. Шостий етап – завершальний, аналізуються результати практичної реалізації заходів щодо охорони техніко-

технологічного складника економічної безпеки на підставі спеціальної карти розрахунків ефективності таких заходів [6]. У цій карті зазначають:

1) розмір можливих збитків від негативних впливів;

2) витрати на реалізацію заходів для відвернення можливої шкоди і забезпечення техніко-технологічної безпеки ВНЗ;

3) можливе значення окремого функціонального критерію ефективності заходів, що здійснюються для охорони цього складника економічної безпеки;

4) функціональні підрозділи ВНЗ, які є відповідальними за реалізацію пропонованого комплексу заходів.

Розглянемо показники техніко-технологічного складника безпеки ВНЗ [4].

Фондовіддача основних засобів:

$$\Phi_{від} = \frac{B}{OZ_{cp}} \text{ до зростання, (1)}$$

де B – виторг без ПДВ (чистий дохід), грн.; OZ_{cp} – середньорічна вартість основних засобів ВНЗ, грн.

Фондоозброєність праці:

$$\Phi_{озб} = \frac{OZ_{cp}}{Ч_{cc}} \text{ до зростання, (2)}$$

OZ_{cp} – середньорічна вартість основних засобів ВНЗ, грн.; $Ч_{cc}$ – середня за переліком чисельність робітників, осіб.

Коефіцієнт вибуття основних засобів:

$$K_{виб} = \frac{OZ_{виб}}{OZ_{np}} \text{ до зростання, (3)}$$

де $OZ_{виб}$ – вартість вибулих у звітному періоді основних засобів, грн.; OZ_{np} – вартість основних засобів на початок звітного періоду, грн.

Коефіцієнт оновлення основного капіталу:

$$K_{он} = \frac{OZ_{увед}}{OZ_{np}} \text{ до зростання, (4)}$$

де $OZ_{увед}$ – вартість придбаних у звітному періоді основних засобів, грн.; OZ_{np} – вартість основних засобів на початок звітного періоду, грн.

Коефіцієнт зношення основних засобів:

$$K_{знош} = \frac{B_{зн}}{OZ_{np}}, \text{ до } 50\%, \text{ (5)}$$

$B_{зн}$ – вартість зношеності основних засобів за відповідний період, грн.; OZ_{np} – вартість основних засобів на початок звітного періоду, грн.

Матеріаломісткість:

$$M_n = \frac{M_e}{B}, \text{ } 10\text{-}30\%, \text{ (6)}$$

де M_e – матеріальні витрати, грн.; B – виторг без ПДВ (чистий дохід), грн.

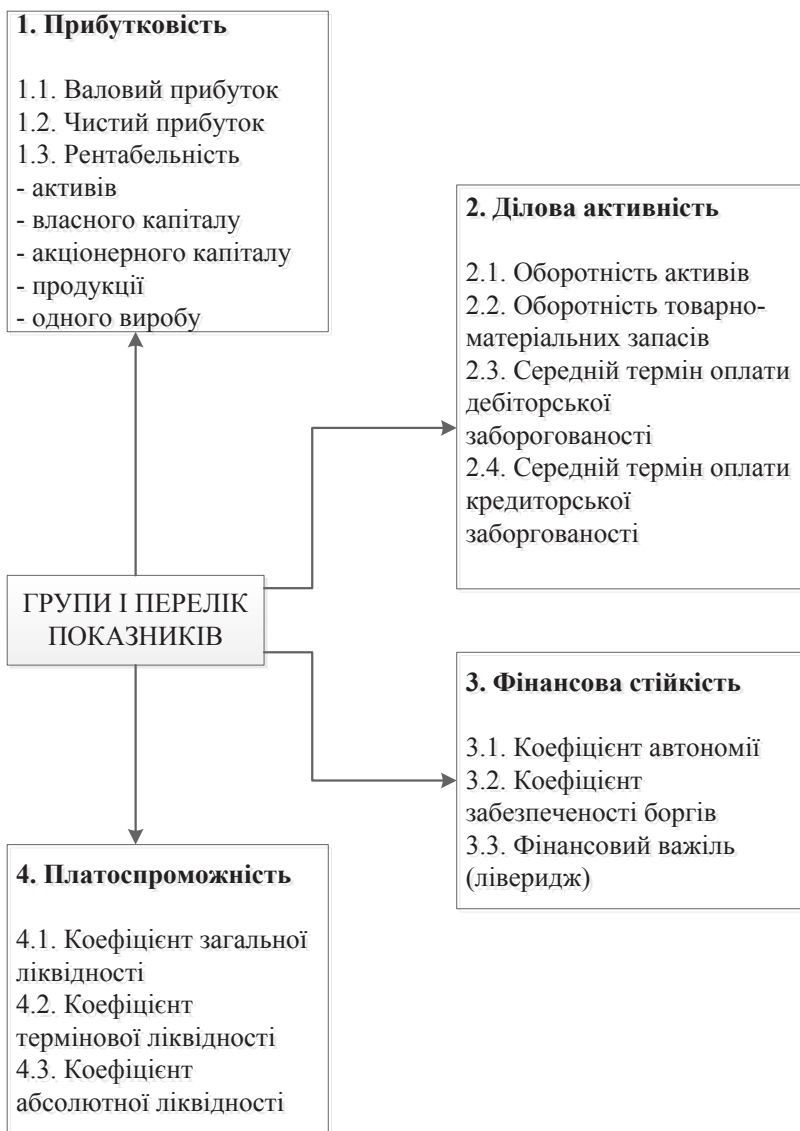

Рис. 3. Групи розрахунків показників для оцінки фінансово економічного стану (безпеки) ВНЗ [5]

Коефіцієнт корисного використання матеріалів:

$$K_{к.в.м} = \frac{M_e - B_e}{M_e} \times 100\%, \text{ } 1, \text{ (7)}$$

де M_e – матеріальні витрати, грн.; B_e – вартість відходів за цінами повноцінної сировини, грн.

4. Політико-правовий складник охоплює такі елементи організаційно-економічного спрямування: аналіз загроз негативних впливів; оцінку поточного рівня забезпечення; планування (програму) комплексних заходів підрозділами ВНЗ; здійснення ресурсного планування; планування роботи відповідних функціональних підрозділів ВНЗ; оперативну реалізацію програмного комплексу заходів, спрямованих на антикризове господарювання і підвищення належного рівня безпеки. Оцінювання реального стану політико-правової безпеки ВНЗ здійснюється такими за напрямками, як: рівень організації якості робіт з охорони цього складника загального рівня еко-

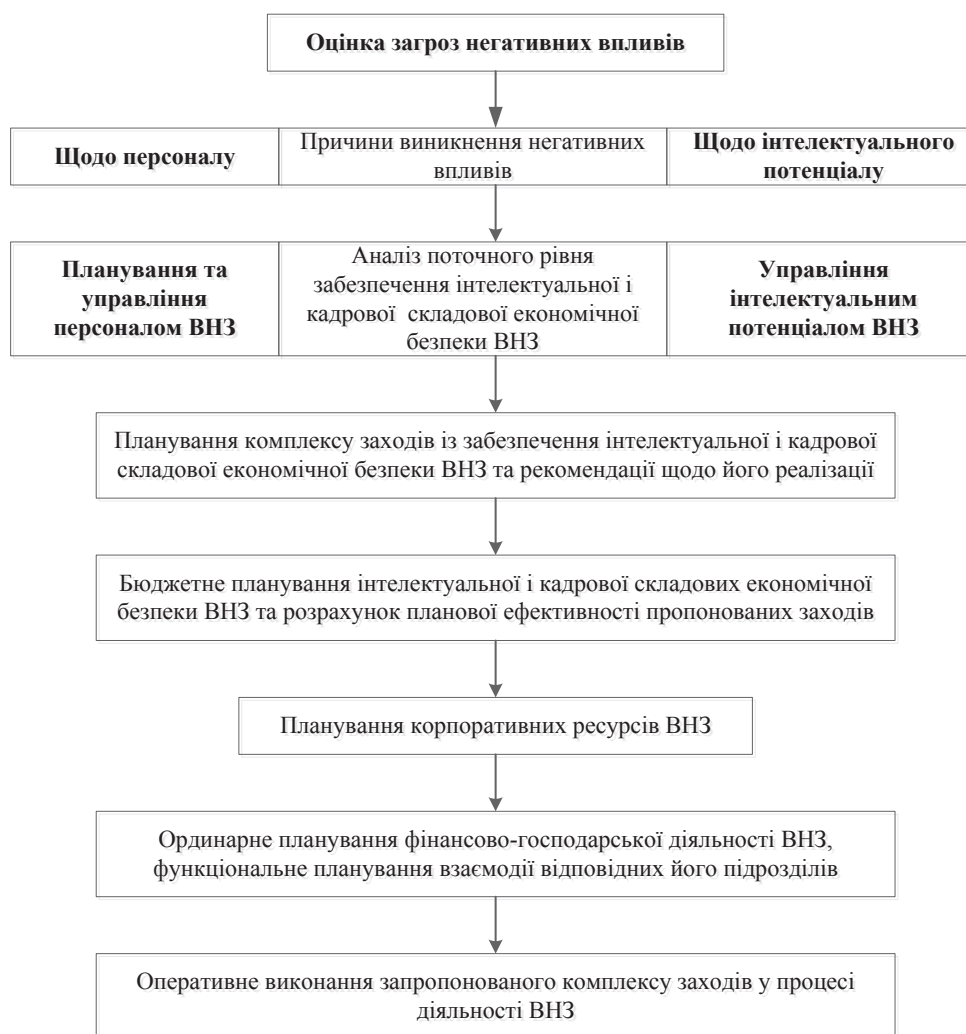

Рис. 4. Послідовно здійснювані заходи процесу забезпечення інтелектуального і кадрового складників економічної безпеки закладів сфери вищої освіти [5]

номічної безпеки; бюджетно-ресурсне забезпечення робіт; ефективність діяльності підрозділів суб'єктів господарювання.

5. *Інформаційний складник* економічної безпеки формується так:

1) здійснюється збір усіх видів інформації, яка стосується діяльності суб'єкта господарювання (види ринків, політичні події, тенденції макроекономічного розвитку національної і зарубіжної економіки, науково-технічна інформація);

2) здійснюється аналіз отриманої інформації з дотриманням загальноприйнятих принципів (систематизації, безперервності надходження, характеру аналітичних процесів) і методів (локальних і специфічних проблем, загально корпоративних проблем) організації робіт;

3) здійснюється прогнозування тенденцій розвитку науково-технологічних, економічних і політичних процесів у ВНЗ, у країні, за кордоном стосовно конкретної сфери бізнесу;

4) здійснюються оцінювання рівня економічної безпеки за всіма складниками та у цілому та розро-

блення рекомендацій для підвищення рівня безпеки в конкретному ВНЗ;

5) здійснюється збір інших видів інформації, спрямованої на антикризову діяльність (зв'язок із громадськістю, формування іміджу ВНЗ, захист конфіденційної інформації).

Весь комплекс інформаційного складника є важливим фактором для своєчасного прийняття правильного рішення з боротьби з можливими проявами кризових ситуацій.

6. *Силовий складник* економічної безпеки в програмі антикризового господарства має: забезпечити фізичну і моральну безпеку співробітників; гарантувати безпеку майна та капіталу ВНЗ; гарантувати безпеку інформаційного середовища ВНЗ; забезпечити сприятливе зовнішнє середовище бізнесу.

Висновки. Аналіз та оцінювання рівнів складників економічної безпеки закладів сфери вищої освіти є основою для розроблення комплексу заходів протидії загрозам та підвищення рівня економічної безпеки ВНЗ і, відповідно, розширення його адаптаційних можливостей до змін умов господарської діяльності,

створення умов стабільного функціонування і розвитку. В сукупності всі складники економічної безпеки ВНЗ взаємопов'язані й є основою національної про-

грами антикризового господарювання. Реалізація цієї національної програми є запорукою ефективної економічної безпеки будь-якого суб'єкта господарювання.

Список літератури:

1. Антонова О.М. Економічна безпека підприємства: методологічні питання / О.М. Антонова // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Економіка і право. – 2011. – № 13.
2. Антонова О.М. Підходи до трактування економічної безпеки підприємства / О.М. Антонова // VIII міжнародна науково-технічна конференція студентів та молоді «Світ інформації та телекомунікацій» (Київ, 27–28 квітня 2011 р.).
3. Антонова О.М. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства: проблемні аспекти / О.М. Антонова // Проблеми системного підходу в економіці. – 2011. – № 36. – С. 139–144.
4. Економічна безпека підприємств, організацій та установ : [навч. посіб.] / В.Л. Ортинський, І.С. Керницький, З.Б. Живко [та ін.]. – К. : Правова єдність, 2009. – 544 с.
5. Іванюта Т.М. Економічна безпека підприємства : [навч. посіб.] / Т.М. Іванюта, А.О. Заїчковський. – К. : ЦУЛ, 2009. – 256 с.
6. Реверчук Н.Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур : [монографія] / Н.Й. Реверчук. – Львів : ЛБІ НБУ, 2004. – 195 с.

УДК 658:005.922.1:33

Денисов О.Є., к.е.н., докторант
Університет економіки та права «КРОК»

ФУНКЦІОНАЛЬНА ДЕКОМПОЗИЦІЯ ЗАГРОЗ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ГАЛУЗІ

Денисов О.Є. Функціональна декомпозиція загроз зовнішньоекономічній безпеці галузі. У статті проаналізовано прояви та наслідки глобалізації для зовнішньоекономічної безпеки галузі. Наведено типологічну характеристику загроз експортному та імпортовому складникам зовнішньоекономічної безпеки, запропоновано механізми забезпечення безпеки галузей, що функціонують у відкритій економіці. Доведено, що зовнішньоекономічна безпека галузі є функцією від інноваційно-інвестиційної активності та ефективності нетарифного регулювання імпорту.

Ключові слова: зовнішньоекономічна безпека, глобалізація, експортна безпека галузі, імпортована безпека галузі.

Денисов О.Е. Функциональная декомпозиция угроз внешнеэкономической безопасности отрасли. В статье анализируются проявления и последствия глобализации для внешнеэкономической безопасности отрасли. Приведена типологическая характеристика угроз экспортной и импортной составляющим внешнеэкономической безопасности, предложены механизмы обеспечения безопасности отраслей, функционирующих в открытой экономике. Доказано, что внешнеэкономическая безопасность отрасли является функцией от инновационно-инвестиционной активности и эффективности нетарифного регулирования импорта.

Ключевые слова: внешнеэкономическая безопасность, глобализация, экспортная безопасность отрасли, импортная безопасность отрасли.

Denisov O.E. Functional decomposition of threats for industry's foreign economic security. The article analyzes the manifestations and consequences of globalization for the foreign economic security of an industry. The typological description of threats to the export and import components of foreign economic security is presented, mechanisms of industry's security for open economy are offered. The article proves that the foreign economic safety of the industry is a function of innovation and investment activity and the efficiency of non-tariff regulation of imports.

Key words: foreign economic security, globalization, export security of the industry, import security of the industry.

Постановка проблеми. Глобалізація економічної діяльності є одним із домінуючих векторів розвитку сучасного світового господарства. Інтеграція

та глобалізація як феномени сучасності здійснюють безпосередній вплив на всі внутрішні та зовнішні процеси країни, зокрема на економічне, політичне,